

Vitomir Belaj

TRSAT UND LORETO

Jelen hozzászólásom nem csupán Trsatról fog szólni, hanem az ülés fő témájával összhangban bemutatja a Trsat és Loreto közötti kapcsolatokat is. Lemondok ezért a tisztán néprajzi megközelítésről, s inkább a kultúrtörténetre koncentrálok. Azért, hogy a meglehetősen nagy és komplex anyagot áttekinthetőbben szemléltessem, több párhuzamosan futó eseménysorra kell szétbontanom Trsat történetét, amely mindegyike önmagában önállóan is előadható volna.

Trsat helytörténete

Az első a település története. Itt azonban különbséget kell tennünk magának a településnek, valamint a település várának a története között. Ehhez tekintetbe kell vennünk, hogy itt egymás mellett több település is létezik, amelyeknek megint csak saját történetük van: Trsat, Rijeka (= Fiume – a továbbiakban az eredeti szöveg horvát elnevezéseit követjük) és Sušak.

Az általunk ismert legelső település egy – 159 méterrel a tengerszint fölötti trsati hegycsúcson lévő – korai vaskori japod, váristálló volt. Egy évszázaddal ezelőtt még álltak a falak, ahogy azt egy 1880-as fotográfián láthatjuk (ma itt a „fortica”-nak nevezett kolostorpark áll). Amikor a civilizáció csírázása idején a tengerjáró liburnok a marhatenyésztő japodokat kiszorították a tengerparti területről, a trsati hegyen lévő prehisztorikus „castelliere” elveszítette jelentőségét, és alatta, a Rjecina folyó torkolatánál egy kis liburn kereskedőváros keletkezett. Amikor a rómaiak Kr. e. 60. táján bejöttek, itt lent alapítottak egy „castrum”-ot, s a liburn települést római „urbs”-szá építették ki. Azonban a falusi lakosság továbbra is a hegyen lévő váristálló körül lakott. Nem messze a váristállótól, éppen a Rjecina folyó hegyszorosa szakadékánál a rómaiak, (talán már előbb a liburnok) egy őrtornyot létesítettek.

A korai középkorban, az ókor bukása után, a római város elvesztette a gazdasági, a castrum pedig a stratégiai jelentőségét. A castrumot feladták, az romba dőlt (Rijeka centrumában még mindig látható egy kapuja), sok római polgár Itáliába menekült, a város lehanyatlott. Miután Tarsatica polgárai megölték Erich frank őrgróftot a „Mons Laurentus” alatt (ez talán a trsati hegy; így nevezték Szt. Laurentius ősi templomocskája alapján, amit 1894-ben lebontottak), a frankok Nagy Károly idején megsemmisítették a várost – tudósít Einhard. A megmaradt polgá-

rok valószínűleg a trsati hegyre költöztek föl. Magasan fönn a hegyen az őrtornyot egy kis középkori várrá építették ki. Trsat történetírója, Franjo Glavinic 1648-ban megemlítette, hogy talán még a rómaiak létesítették a kör alakú tornyot. A hegyen lévő vársánc körüli település tehát egy új várrá alakult, és létrejött a Szt. György plébániával együtt egy új középkori városi település. Ez egyike volt a középkori horvát Župa Vinodol városainak.

Vinodolnak tulajdonképpen egy Novi és Drivenik közötti termékeny völgyet hívnak. A kilenc vinodoli városközösség közül csak Novi, Grizane, Bribir és Drivenik fekszik magában a völgyben. Ettől dél-keletre, a völgyön kívül található Ledenice, észak-nyugatra pedig Hreljin, Bakar, Grobnik és Trsat. A Rjecina lett a horvát állam nyugati határa, és a folyó másik oldalán, a római kikötőváros romjain, a Szent Német-Római Birodalom területén fekvő, létrejött egy új város. Ezt a folyó és a templom alapján, amelyet Szt. Vidnek szenteltek föl, „Rika (Reka) svetoga Vida”, „Flumen sancti Viti”, „St. Veit am Pflaum-nak neveztek. Ez a mai Rijeka.

II. András király 1225-ben a vinodoli városközösségeket Krk hercegeinek, a későbbi Frankopánoknak/Frangepánoknak adományozta. 1228-ban (csak három évvel a Mária-házikó „translatio”-ja előtt) szabályozták a hercegek a feudális urak és a közösségek jogait és kötelességeit a horvátul írott Vinodoli Törvénykönyvben, amely egyike a legfontosabb középkori horvát jogi emlékeknek.

1485-ben Habsburg családi birtok lett Trsat. Császári kapitányok tanyáztak a várban, akik egyúttal felügyeletet gyakoroltak a folyónál lent lévő Rijeka városa felett. A vár az 1750-es földrendezésnél erősen megsérült, és romokban hevert, amíg Laval Nugent von Westmeath biedermeier stílusban fölújította. Csak 1778-ban vették ki a Habsburg-házi birtokok közül, és Bakar municipium kebelezte be. A Bakar-municipiumot 1874-ben feloszlatták, s Trsat település egy rövid időre ismét önálló község lett.

Trsat alatt, a már említett ősrégi Szt. Laurentius templomocska mellett a XVIII. században még egy ház állott a szőlőskertek között. A templomot a rijekai pálos kolostor kapta meg 1759-ben. A pálosok elsőnek itt egy „cortille”-t létesítettek (csak 1935-ben bontották le), s e körül létrejött egy kis település, amelyet Susaknak neveznek. Ám amikor a horvát-magyar kiegyezés után Rijeka városa 1870-ben Magyarországhoz került, Sušak horvát kikötővárossá épült ki. A horvát gimnáziumot Rijekából azonnal Sušakba telepítették át. A Zágráb-Sušak-Rijeka vasútvonal 1873-as kiépítése siettetette a gazdasági virágzást, és már 1877-ben Trsat község székhelyét Sušakra vitték át.

Amikor az első világháború után Rijeka városát az új délszláv államtól (Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, 1931-től Jugoszlávia) elcsatolták 1919-ben Sušak hivatalosan városi rangra emelkedett. Az Olaszországgal szembeni határt egy szögesdrótkerítés jelezte. Csak 1945-ben került Rijeka ismét Horvátországhoz és Sušak egy városrésze lett.

Trsat neve

A második történet Trsat nevééről szól. A legrégebb általunk ismert névformák római forrásokból származnak, és inkább félvezetőek, mint magyarázatot adók. A „Tarsaticus”, „Tarsatica”, „Tarsaticum”, „Tarsatica” formákat használják. Ez úgy néz ki, mintha a név először nem egy települést, hanem a lakosságát nevezte volna meg. Ha melléknévképzőként tekintjük: az -aticus/a/um-ot, talán egy rómaiak előtti „Tarsus”-t fogadhatunk el alapként, s a „szétfolyni”, „tovatúnni” értelmű „tá” indogermán tőből származtathatjuk le. „Tarsaticus” ebben az esetben úgy mint „a folyótorkolat, a folyódelta embere” lenne értelmezhető. Ez először félvezető lehet, mert Trsat fenn a magasban egy hegycsúcson fekszik, források és víz nélkül. Ám mégis azt kell mondanunk, hogy a római Tarsatica nem fenn a hegyen a mai Trsat helyén lévő helységet jelentette, hanem a római katonai tábornok és alul a Rjecina deltájánál lévő várost, azt, ahol ma Rijeka kikötőváros városközpontja áll. És Rijeka a horvátban egyszerűen „folyót” jelent, éppen úgy, mint a venéd „Fiumera” és a felsőolasz „Fiume”, amelyből a német „Pflaum” (St. Veit am Pflaumen) szót levezethetjük. Ám az eredeti hegyi település nevét nem ismerjük. 799 után, amikor az avarok Tarsaticánál összecaptak és az ősi kikötőváros elpusztult, fenn a hegyen lévő település ezen település nevére változtatta a nevét. Akkoriban az emberek már nem értették a Tarsatica nevet.

A názáreti házacska

A názáreti Mária-házikó története csaknem elhagyható Trsat történetéből.

a., *Názáret*: Lukács szerint (1, 26-38) Gábrriel arkangyal jött Máriához, belépett hozzá és így szólt: „Íme méhedben fogansz, és fiat szülsz, és az ő nevét Jézusnak hívod... A Szentlélek száll tereád, és a Magasságbelinek ereje megárménykoz téged.” (*Káldi féle fordítás*) Ahová az arkangyal Máriához belépett, ahol ez a jelenet megtörtént, az nyilvánvalóan az a ház volt, ahol Mária lakott.

Ez a ház legkésőbbben a IV. században a keresztény zarándoklatok célpontja lett. Még Konstantin császár idejében alapítottak a ház maradványai fölött egy bazilikát. A házról, „domusról”, vagy legalább a szobáról, „celláról” szóló tudósítások a XIII. sz. végéig követik egymást. Egyike az utolsónak, aki a „cella”-ról tudósított, a toscánai Ricoldo Monte Croce volt (1288/89). Az 1291 utáni útleírások már nem említik a „domus”-t, vagy a „cella”-t, hanem csupán a „locus”-t, azaz a helyet, ahol a Mária-házacska állt.

b., *Trsat*: A trsati kegyhelyet egyértelműen összekapcsolja a hagyomány a Mária-házacska 1291 és 1294 közötti itteni jelenlétével, mielőtt azt Lorettóba szállították. De a középkori dokumentumok, jóllehet hangsúlyozzák a trsati Szűz Mária-templomban lévő Mária-kultuszt, a Mária-házacskát egyetlen szóval sem említik meg. Csak a XVI. században bukkanak fel azok a loretoi tudósítások, amelyekben Trsatot a szent házikó Szentföldről Itáliába történő útja állomásaként említik

meg, és 1617-ben jelenik meg ez a legenda a horvát mariológiai irodalomban. Ezért a trsati legenda gyökerei után Itáliában kell kutatnunk.

c., *A loretoi santa casa*: Egy régi tudósítás már 1194-ben megemlíti egy Mária-templomot Lorettóban, tehát egy teljes évszázaddal a Mária-házacska legendabeli átszállítása előtt. A nézetek megoszlanak arról, hogy vajon ez a templom a babérligetben = lauretum (hasonlítsuk össze a trsati hegy régi nevét!) már a későbbi hírneves templom volt-e, vagy pedig egy másik. Magát a Mária-házacskát először egy 1348-as testamentum idézi, amelyben egy bizonyos Guido Rogeri 12 dinárt hagyott örökül: „et in subsidio passaditerre sacra Domus videlicet Mariae duodecim denarios...” azért, hogy a zarándokok Mária szent házába való bejutását megkönnyítse. 1465–1472 között említette meg Teramanonak nevezett Pier Giorgio Tolomei, először határozottan a Palesztinából való átszállítást. A „videlicet” idővel bizonyossággá vált, és a loretoi santa casa egyike lett a nyugati kereszténység legnagyobb és legismertebb búcsújáró céljainak.

A trsati hagyomány: Térjünk csak vissza a trsati legendához. Amint már említettük, Loretóban bukkant fel először a házikó rövid ideig tartó horvátországi jelenlétének írásos említése. Giacomo Ricci említette 1467/68-ban, hogy a ház állítólag útban Lorettó felé egy nagyon szép helyen, egy Fiume nevű castellumnál volt. Más szerzők őt követték. De csak Girolamo Angelita említette 1530 körül világosan Trsatot, mint a santa casa ideiglenes tartózkodási helyét. Ő részletesen leírja, hogy az angyalok 1291. május 9. és 10. közötti éjjel a házat közvetlenül Názáretből Trsatba hozták. A trsati lakosok reggel rátaláltak, a papjuk egy prédikációban magyarázta meg nekik, amint neki az Istenanya egy álomban elmondta, ez az ő szülő- és lakóháza volna. Erre Fangepán Miklós herceg Názáretbe küldött egy expedíciót, hogy ezt a körülményt megvizsgálják. Az ő leírására támaszkodnak a további szerzők, kik közül néhányan a maguk részéről megint új részleteket tettek hozzá. Így léptette elő pl. Rafaele Riere 1565-ben a trsati papot püspökké, a házikó (ottani) tartózkodását meghosszabbította négy évre, és leírta a Trsatba, a szent házikóhoz tartó zarándokok hatalmas csődületét. Orazio Torsellini részletesebben írta le a pap prédikációját, a házat magát, és tájékoztatott a palesztinai expedíció eredményeiről. Az idézett szerzők olyan forrásokra hivatkoztak, amelyek ma már nem felülvizsgálhatóak.

Az első horvát szerző, aki a házikó trsati tartózkodásáról tudósított, Bartol Kasic volt 1617-ben. Ő kifejezetten Torsellinire hivatkozott, de a leírásba hozzátette a saját tapasztalatait is. Őt követte Franjo Glavinic az 1628-as „Czvit szvetili” című írásával, amelybe utólagosan beiktatta azon részletet, melyet a trsati archívumban talált. Ugyanezt ismételte meg 1648-ban az olaszul íródott „Historia Tersattana”-jában. Mivel az archívum 1629-ben áldozatul esett egy kolostori tűzvésznek, adatai már nem felülvizsgálhatóak. Glavinicre Juraj Ksaver Marotti (1710.), Petar Francetic (1718.), Klaro Pasconi (1731. és 1744.) és mások következtek.

De meg kell mondani, hogy a szent házikó Trsaton való ideiglenes tartózkodásának hagyománya már ezelőtt jól ismert volt a horvát nép előtt. A spanyol jezsuita Rafaele Riera még a XVI. század közepén leírta, amint ő 1549 és 1559 között Lorettóban Rijekából és a körülötte levő helységekből való számtalan horvát zarándokot látott. Különösen hatásos az asszonyokkal és gyerekekkel együtt lévő

mintegy 500 férfiból álló zarándokcsoport leírása, akik térden állva jöttek a loretói santa casa-hoz (olyan szokás, amely még ma is él a horvátoknál), és emellett panasztartottak: „Revertere, revertere Flumen, Maria, Flumen revertere, o Maria, Maria, Maria!” Ugyanerről tájékoztat Riera 1559. május 1-jén a „Societas Jesu” című négyhavi tudósításában. A horvátok minden évben egy nagy bárkán (grande barcate) jöttek a papjaikkal együtt, akik elvégezték nekik a gyónást, és népi nyelvükön ősi szokás szerint tartott misén vettek részt. Könnyek közepette hívják Máriát és énekelnek a nyelvükön: „Vrati se na Riku, Marijo, Marijo, vrati se na Riku!” („Gyere vissza Rijekába, Mária, Mária, gyere vissza Rijekába!”).

Éppen így írta le a francia Michel de Eygnem Montaigne, amikor 1581-ben Itáliát beutazta, a Loretóban lévő horvát zarándokokat: „Mondták, hogy itt gyakran horvátokat láttak, amint nagy tömegben jönnek a Szentséghez, felkiáltva, mihelyt a távolból meglátnak a templomot. És amint közelednek, sok szemrehányást és fogadalmat tesznek az Istenanyának avégett, hogy őhozzájuk visszatérjen, oly nagyon töredelmesen búsulnak, amiért okot adtak neki a horvátokat elhagyni, hogy az valami gyönyörű”.

Az angyali translatio: Vajon a Mária-házikó átvitelének legendájában valóságos mag van? A legenda szerint a tartományúr, Krk hercege még a házikó ott tartózkodása idején a Szentföldre küldött egy expedíciót azért, hogy az eseményekről bizonyosságot szerezzen. Már 1485-ben megmondta a szentföldi ferences Francesco Suriano, hogy az Istenanya háza egy kősziklába volt bevésvé, és egyáltalán nem lehetett elszállítani. Később sem hiányzott ez a házikó hitelességének felülvizsgálatakor. Archeológiai ásatást végeztek, összehasonlították a názáreti kő- és barcsmintákat azzal az anyaggal, amelyből a loretói házacska áll, megkíséreltek a történeti forrásokban tudományosan felülvizsgálható adatokat találni a loretói házikó palesztinai származására.

A kérdéstről szóló irodalom idővel egy kis könyvtárrá fejlődött, és kialakult két szembenálló vélemény: egyesek úgy vélik, csak egy jámbor legendáról van szó, vagy legjobb esetben természetes, történelmi magyarázataik vannak, mások újból ragaszkodnak az angyalok természetfeletti translatiojához, ahogy Ricci leírta.

A XV. századi írásos források filológiai analízise, továbbá a XV. és XVI. századi legrégebbi képi ábrázolások arra mutatnak, hogy az elszállítást először hajón képelték el. Giovanni Battista Petrucci 1485-ben azt írja a Marchiai Szt. Jakabról szóló biographiájában, hogy amint a házat Názáretből erőszakkal elvitték, akkor onnan a Nílus torkolatát és Ázsia partját a tengeren keresztül elhagyva, először az illyrek, azután a Marche lakóinak birtokában volt. Egyre jobban szaporodnak azok a bizonyítékok, melyek szerint a keresztetek egy názáreti kőházat, amelyről úgy vélték, hogy az Máriáé, mint emléktárgyat, illetőleg relikviát hazahozták magukkal. A loretói utolsó feltárás napfényre hozott egy sokatmondó leletet: a Mária-házikó kövei között öt vörös anyagból készült keresztet találtak. A keresztetek jelvényéről van szó, amelyet ők a loretói ház összeállításakor bizonyára mint fogadalmi ajándékot a kövek közé tettek. Így tekinthetjük ma azt a kijelentést, mely a loretói santa casa-t Názáretből származtatja, alkalmasint igaznak. Természetesen továbbra is megoldatlan marad arra a kérdésre a válasz, hogy ez valóban Mária igazi szülő- és lakóháza-e.

Mármost ez azt jelenti-e, hogy az a kijelentés, mely szerint az angyalok az elszállításnál közreműködtek, téves lenne? A válasz megdöbbentő lenne: nem, ez nem igaz! Ugyanis nemrég hívták fel a figyelmet egy 1294-ből származó (tehát abból az évből, amelyikben a ház Loretóba érkezett) Chartularium Culisianenseben lévő (a Palermónál lévő Colessanoból) házassági szerződésre, amelyben a házassági javak között nyomatékosan felsorolva állnak: „Sanctas petras ex domo Dominae nostrae Deiparae Virginis ablatas”. És a házassági szerződést két igazi, élő, vérbeli angyal kötötte: Taranto hercege, Filippo D' Angio (Anjou-i, latinul: De Angelis) és Margarita, Epirusz despotájának, Nicephorus De Angelinek lánya. A horvátban az „andeo”, többes számban „andeli” egyszerűen angyalt jelent. Hogy tudta volna az egyszerű nép az angyalokat, akik a santa casa-t, a szent házat Palesztinából Trsatba, s onnan tovább Itáliába vitték, másként elképzelni, mint a levegőn át röpülve?

Na már most hogy kerül a képbe a mi Trsatunk? A legkorábbi hírek ideiglenes tartózkodási helyként egy valahol Illyricumban lévő Fiume nevű várost említenek meg. Ámde Illyricum alatt akkoriban nemcsak Horvátországot, hanem Albániát és Epiruszt is értették, tehát azon országokat, amelyeket hajdan az illírek laktak. És Korfun, amely „De Angeli” területének torkolatában állt, áll Potamos „Folyó” városa. Megálltak-e a „szent kövekkel” hajók a Szentföldről Ancona felé tartó útjukon Korfun? Talán Potamosban tartogatták hosszú ideig a köveket? Hallották-e a horvát zarándokok az elszállítás igazi történetét, és „felismerték-e” a városban, amely a latinban „Fiume”-t, „folyót” jelent, az ő Rijeka városukat? Ezután keletkezett a Loretó-legenda horvát verziója, amelybe már Trsatot is beleértették? Talán mindkét helynél (Mons Laurentus, lauretum) szerepet játszott a név-hasonlóság? Ilyen és hasonló kérdésekkel kell továbbra is teljes komolysággal foglalkoznunk.

A trsati Istenanya kegyképe

Trsatban, Ricci Glavinic' szerint, így elsősorban magát a Mária-házikót tisztelték, amely mint egy templom, oltárral volt fölszerelve. Miután Loretóba átszállították, azt a helyet tisztelték az emberek, ahol három éven állt. A legenda szerint pontosan annál a helynél, ahol a Mária-házikó állt, egy felerészben kisebb másolat épült, azért, hogy az áhítat helyéül szolgáljon. Glavinic' szerint ez a kápolna 1294-től 1424-ig liturgikus célokat szolgált. Amikor a kápolna dűledezni kezdett, IV. Miklós herceg, az első, aki a Frankopan/Frangipani családnevet felöltötte, 1424 után valamikor később egy új kápolnát épített, azért, hogy azután a mai templom építésébe kezdjen. Ő kezdett egy kolostort építeni, amelyet azoknak a ferenceseknek akart átadni, akiket ő a Mária-házacska őreiként gondolt el. Az ő Márton nevű leszármazottja csak 1457-ben fejezte be a templomot, de a ferencesek már legkésőbb 1454-ben beköltöztek a kolostorba.

Ám úgy tűnik, mégis szekunder ez az interpretálás. Az általunk ismert legelső privilégiumokat ugyanis az „Ecclesia beaste Marie de Chersat” 1419- és 1420-ban V. Márton pápától kapta, tehát még azelőtt az idő előtt, amikor a trsati hegyen a

„santa casa” ideiglenes tartózkodásának hagyománya kialakult. Ezért kellett tehát mindig valami mást is tisztelni Trsatban.

Egyetlen lehetőségként a csodatévő Mária-képre hagyatkozhatunk. Ez a kép Trsatban van – újból Glavinic szerint – 1362 óta, amikor a hagyomány szerint, V. Orbán pápa szükségesnek tartotta az Avignonból Rómába való visszatérésekor Loretó meglátogatását. Mélyen érintve a horvát búcsújárók ájtatosságától, küldött nekik egy csodatévő Szűz Mária-képet. Ezt a képet, egy „Galaktotrophousa”-t még ma is tisztelik Trsatban.

A trsati kegykép nemrég végbement alapos restaurálása ennek a műalkotásnak egy teljesen új értékelését kívánja meg. Ezt a vállalkozást Zoraida Demori Staničić művészettörténeti és Marija Mirkolčić kultúrtörténeti kiindulópontból kezdte meg. A stiluselemzés a kép keletkezési idejét egyértelműen a XIV. század kezdetére teszi. Az összes rekonstruált időbeli, kulturális és történeti kontextusból, amelyekbe bele van szöve a kép, a legelfogadhatóbbnak tűnik ez a hipotézis, mely szerint a kis összecsukható szárnyas útioltárt (amelynek a középső képe lehet, hogy csak később lett hozzácsatolva) Itáliából, talán Nápoly környékéről, VIII. Bartol herceg idejében (először említve 1327-ben, meghalt 1360-ban) hozták Trsatba. A fia, Sztjepán, V. Orbán (1362–1370) idejében nyilvános tisztelet tárgyává akarta tenni. IV. Miklós az új kápolnát megépítette és a képet ott átmenetileg felállította, addig, amíg Márton herceg alatt azt az újjáépített ferences kolostortemplom főoltárába beépítették. A kegykép az Adriai-tenger mindkét oldalán és a Cillei grófok (akik 1402-ben Trsatot hozomány gyanánt megszerezték és három évtizeden át uralták) területén lévő középkori másolatai, közvetve rámutatnak arra, hogy a trsati Mária-kép már a franciskánusok megérkezése előtt kegyképként hírnevet élvezett. Ma az eredetit biztosan őrzik a kincstárban, míg az oltáron egy barokk másolat van felállítva.

A tisztelet formái

Trsat olyan tipikus búcsújáró hely volt, mint sok másik a római-katolikus világban (Čapo). A középkorban igen látogatott volt. Ha a későbbi feljegyzéseknek hitelt szabad adnunk, akkor számtalan búcsújáró jött Horvátországból, Isztriából, Dalmáciából, Boszniából, Itáliából, a szlovén és osztrák tartományokból és Magyarországról. De konkrét adataink nincsenek erről. A reformáció időszakában, s különösen II. József reformjai következtében Trsat jelentősége és vonzóerejének rádiusza is csökkenni látszik. Ámde a trsati kincstárban van néhány megbízható bizonyítékunk a XVI. századi nagy közkedveltségről. Példa az 1597-es kicsiny, de gyönyörű „Immaculata” szobrocška, Erdődy Bakócz Tamás horvát bán ajándéka. Ő 1583-tól 1614-ig volt bán, legismertebb tette a török Hassan pasa Predojević elleni nagy diadal 1593-ban Sziszeknél. A szobrocskát Zsigmond fia (később 1620-tól 1639-ig bán volt) felgyógyulásáért fogadalmi adományként ajándékozta a trsati templomnak. A második bizonyíték egy ezüst kétféjű sas V. Károly császár fogadalmi ajándéka 1536-ból.

Abban az időben, amelyből pontosabb adatok fölött rendelkezünk, tehát a barokk kortól fogva, korlátozottabb volt Trsat vonzóereje. Csaknem azt a benyomásunk, hogy Trsat motívációinak eltolódása a kegyképtől a loretoi legendára inkább csökkentette a közkedveltségét. Vonzáskörzete aligha haladta túl a Szt. Keresztről nevezett Horvát-Krajnai Ferences Provincia határát. A búcsújárók horvátok, szlovének és nyugat-horvátországi, krajnai, steiermarki, isztriai olaszok voltak. A forrásokból következően, melyeket a trsati kolostori archívumban megőriztek, kevés német és csak szórványosan előforduló magyar volt itt. Mindazonáltal a magyar nyelvű feliratos trsati metszetek, amelyeket Magyarországon találtak, azt bizonyítják, hogy az archív források hallgatásából nem szabad elhamarkodott következtetést levonnunk. Különösen kedvelt volt Trsat a tengerészeknél. Különösen a szlovének részéről örvendett nagy tiszteletnek Trsat. A legnagyobb szlovén költő, Francè Prešeren, (a szlovén kultúra „kultikus” középpontjában álló) Szonett koszorú című gyűjteményében lévő legismertebb dalában a legismertebb európai búcsújáró helyek sorába állítja Trsatot: Róma, Santiago de Compostela, Padova, Trsat, Lušarje /Luschariberg, Mariazell:

Marsiktéri romar gre v Rim, v Kompostelje,
Aj tje, kjer svet Antón Jézusa varje,
Trsat obise, al svete Lusarje
Enkrat v zivljenji, al marijno Celje.

(Néhány búcsújáró Rómába megy, Compostellába,
Vagy oda, ahol Szt. Antal Jézusra vigyázott,
Trsatot látogatja, vagy a szent Luschariberget
egyszer egy életben, vagy Mária Zell-t.)

Mivel az első világháború után a ferences tartomány határát is újrarájzolták, Trsat a mai Szt. Cirill és Methodról nevezett Horvát tartományhoz került, amely Trsat-tói Zenumig és a Szabadkáig terjed. Az isztriai horvát búcsúsok az olasz uralom alatt nem utazhattak Horvátországba, hogy látogatást tegyenek. Ezért prozessziót jártak a Rijeka és Susak közötti határ szögesdrótkerítéséig, Mária-énekeket énekeltek, és búsan fölfelé tekintettek a trsati templomra (Radaus Ribarić). Bár a második világháború után megszűntek ezek a határok, de újak, láthatatlannak teremtődtek. A szervezett búcsúsokat évtizedeken keresztül eltiltották. Állami alkalmazottak évekig nem merészkedtek arra, hogy egy búcsújáráson meglássák őket. Kifejezetten tilos volt a tanároknak minden templomlátogatás.

Ma, a nagy társadalmi és ideológiai változások, valamint a legújabb határvonalak megállapítása után, egész Horvátországból és Szlovéniából jönnek Trsatba a szervezett búcsújárók, továbbá számtalan magányos zarándok, a németnyelvű országokból. Itáliából mindenekelőtt azok az olaszok és horvátok jönnek, akiknek a második világháború után el kellett hagyniuk Jugoszláviát.

A hitelesség

Trsatban csodák történtek, és még ma is történnek. A pontosan hét évszázaddal ezelőtti elszállítása a szent háznak, legitimálta a csodákat. A kritikai történetírás eljutott annak közelébe, hogy bár az elszállítás valóban végbement, de az „angyalok”, akik ebben közreműködtek, történelmi, emberi személyek voltak, akik a házat, mint a Szentföld „souvenir”-jét magukkal hazahozták. Hát hogy álljanak a mai emberek hozzá a csodához, ha a történelmi indoklást kivesszük?

Már a régi görögök különbséget tettek (leginkább a szofisták óta) a mítosz és a logosz között, a logosz kifejezéssel arról beszéltek, amit az emberi értelem logikusan meg tud magyarázni, s a mítosz szóval azt jelölték, ami nem magyarázható egyedül az értelemmel, hanem amiben hinnie kell az embernek. A mai tudósok is különbséget tehetnek (a mi esetünkben: történelmi) megismerés és hit között.

Az, amit itt fölvezültünk, a kultúrtörténelmi kutatók töprengései, akik megkísérik azt megtalálni, ami valóban megtörtént, s azt ami a legendaszerű, sőt mitikus, logikusan interpretálni. És itt húzódnak a tudományos megismerés határai. Ezen határ másik oldalán a hit van. Es a hit területe nem az, ami hajdan valójában megtörtént, mérvadóan, hanem az, amiben az ember hisz.

Egy búcsújáráshely, mint Trsat, azok számára, akik hisznek (de csak számukra; a többiek a legjobb akarat mellett sem észlelik, érzékelik, nem érzik – és épp erről van szó), olyan hely, ahol az Isten, az isteni, a felfoghatatlan Jó itt közelebb áll az emberekhez, mint másutt. Ahhoz képest, ami történik, irreveláns, hogy vajon Mária, Jézus Anyja csak mint egy jel értendő-e, vagy ő ténylegesen az ember és az Isten közötti személyes közvetítőként jelenik-e meg; csak egyedül az a fontos, hogy az események megvalósulásában higgyenek.

A csoda élménye nem objektív, hanem szubjektív, de ennek semmi esetre sem kell azt jelentenie, hogy individuálisnak kell lennie.

Végbe megy-e valóban Trsatban az isteni és az emberi közötti találkozás? Erre bizonyítékokként szolgálhatnak a trsati fogadalmi kápolnában lévő fogadalmi ajándékok és feliratok. Az egyéb bizonyítékok hitelességéről szóló vélemények eltérőek. A tisztán észember ezt nem tudja tudományosan felülvizsgálni, tehát ezek számára értéktelenek. Ha ehhez hozzátesszük, hogy a tudományos megismerés csak egy azon megismerési lehetőségek közül, amely az embernek adatott, akkor az ember mint ember a hit bizonyítási eljárásának is hinnitudást ajándékozhat, anélkül, hogy elkövetne egy tudományos öngyilkosságot, vagy önmagát kiszolgáltatná a paratudományos eszközöknek.

A bizonyítékok között van néhány igencsak kézzel fogható: a mankók, melyeket a rokkantságból felgyógyuló személyek a templomban visszahagytak. Mindegy, hogyan és mit gondolunk a csoda természetéről: Trsatban megtörténnek. A Mária közbenjárásába vetett hit segít.

Trsat és Loreto

Remélem, hogy sikerült bemutatni, milyen szorosan összefügg Trsat Loretoval. A loretoi házacska legitimálta szent helyként Trsatot, és Loretot a „santa casa”, amely Trsatból érkezett. A Trsatban lévő názáreti házikó ideiglenes jelenlétéről szóló hagyomány Loretoiban keletkezett. Ezen Loretoiban újjászülető tradíciók miatt Trsatban a figyelem a kegyképről a helyre – ahol a Mária-házikónak állnia kellett – fordult.

Ezért nem kell csodálkoznunk azon, hogy Trsat a loretoi kultusz szekunder központjává vált. Jellemző, hogy a Szt. Keresztről nevezett Horvát-Krajnai Ferences Rendtartomány (amelyben hosszú időn át a legfontosabb Trsat volt) kolostor-templomaiban korábban épültek a loretoi kápolnák, mint a jezsuitákéiban. Már 1614-ben Glavinic a trsati Sanktuarium méreteit a loretoi „santa casa”-ra alkalmazta. A horvát jezsuita templomokban is gondoltak Loreto mellett Trsatra. Így festették a varasdi jezsuita templom Loreto-kápolnájában a trsati legenda jeleneteit a mennyezetre.

A Szabadság Szent Anyja

Egy további kapcsolat Trsat és Loreto között a trsati litániákban mutatkozik. Utánaozták a loretoiakat és Nikola Dešić 1560-ban beillesztette ezt „A lelkek paradicsoma” (Raj duše) című könyvecskéjébe. A 119 invokáció között egyebek mellett ilyeneket is találunk, mint pl. a „Bölcsesség Szent Anyja” („Sveta mati naučtva”).

Néhány szöveg a XVI. században a politikai viszonyokhoz idomult, abban az időben, amikor Horvátország az 1493-as ubdinai súlyos veresége után (és az 1593-as sziszeki diadal előtt) „a hajdanvolt dicsőséges Horvát Királyság maradékainak maradékaira” hullott szét (vö: „reliquiae reliquiarum olim incltyi regni Croatia”), – amint ezt a XVII. század végén Pavao Ritter-Vitezović a politikai viszonyokhoz alkalmazva kinyomtatta. Íme: „Haza Szent Anyja, Szabadság Szent Anyja, Egyetértés Szent Anyja, Béke Megőrzője” és hasonlóak. Az a rész, amelyben az Isten édesanyját mint Szent Anyját szólítják meg, a következő invokációkban végződik.

Sveta mati svita	Világ Szent Anyja,
moli za nas!	Könyörögi érettünk!
Sveta mati didine	Haza Szent Anyja,
moli za nas!	Könyörögi érettünk!
Sveta mati slobode	Szabadság Szent Anyja,
moli za nas!	Könyörögi érettünk!
Sveta mati veselja	Öröm Szent Anyja,
moli za nas!	Könyörögi érettünk!
Sveta mati sreće	Boldogság Szent Anyja,
moli za nas!	Könyörögi érettünk!
Sveta mati zdravlja	Egészség Szent Anyja,
moli za nas!	Könyörögi érettünk!

Sveta mati miline	Szeretet Szent Anyja,
moli za nas!	Könyörögj érettünk!
Sveta mati nasa	Szent Anyánk,
moli za nas!	Könyörögj érettünk!

Nem kell hangsúlyoznom, hogy a mostani években a hívők ezen felkiáltásai, akik a trsati Szűzanyánál vigasztalást és segítséget keresnek, különösen mélyen átéltek voltak. És ez az a különlegesség, amiért a horvátoknak Trsat többet jelent, mint a katolikus világban meglévő összes többi búcsújáró hely.

(Németből fordította: Rimai Éva)

Vitomir Belaj

Trsat és Loreto

Die Spuren von Trsat ziehen sich in die Urzeit und in die römische Zeitperiode zurück. Ihre Besitzer waren die Frankopanen im 13. und die Habsburger ab 15. Jahrhundert.

Der Legende nach haben Engel das Heilige Haus von Nazaret vom Heiligen Land hierher gebracht und auf dem Gipfel von Trsat niedergelegt. Diese Tradition ist erst seit dem 15. Jahrhundert bekannt. Laut dieser stand das Heilige Haus zwischen 1291 und 1294 hier, wann es von Engeln weiter in Loreto/Italien übertragen wurde. Prinz Nikolaus Frankopan schickte eine Expedition in Nazaret, die die Tradition als wahr bestätigt hatte. Anfangs Italiener, seit dem 17. Jahrhundert auch kroatische Verfasser berichten über Trsat und den Kult des Heiligen Hauses. Spätere Untersuchungen unterstützen die Überlieferung: die heiligen Steine der Muttergottes (sanctae petrae ex domo Dominae nostrae Deiparae Virginis) standen als wichtige Güter in dem Ehevertrag von Filippo D' Angio (lat. De Angelis) und Margarita De Angeli. Aus deren Namen stammt die Engel-Legende.

An die Stelle des Heiligen Hauses zu Trsat wurde eine Kapelle bauen lassen, wo ein wundertätiges Marienbild verehrt wird. Laut der neuesten Analysen, das Bild stammt vom Anfang des 13. Jahrhunderts. Die Seelsorge und die Betreuung der Kapelle sind den Franziskanern anvertraut.

In der Schatzkammer des Wallfahrtsortes sieht man Spenden aus den 16.-17. Jahrhunderten. Zu jener Zeit wurde Trsat von Kroaten, Italienern, Slovenen besucht. Die ex voto Gegenstände von Trsat sprechen über Gebetserhörungen, wunderbaren Heilungen.

Trsat ist heute ein der wichtigsten kroatischen marianischen Wallfahrtsorten.